

EXAMENSARBETE

Hösten 2006

*Lärarytildningen
Utbildningsvetenskap*

Svenskämnet i gymnasieskolan - möjligheter och hinder

Författare

Liselotte Jakobsson
Elin Persson

Handledare

Christina Lindh

www.hkr.se

Svenskämnet i gymnasieskolan -möjligheter och hinder

Abstract

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilken bild svensklärare på gymnasiet har av ämnet och vad som styr valet av innehållet i deras undervisning. Detta görs i en komparativ studie av lärare på studieförberedande och yrkesförberedande program, genom kvalitativa halvstrukturerade intervjuer med fem svensklärare i gymnasieskolan.

I litteraturgenomgången presenteras olika forskares syn på svenskämnet ur ett innehållsperspektiv. Forskarna visar även på olika faktorer som kan ligga till grund för vad som styr lärarna i deras val av innehåll i undervisningen.

Resultatet visar att det är stor skillnad i hur lärarna på de olika programmen ser på sitt ämne och hur de anpassar undervisningen till eleverna. Lärarna på programmen är överens om att kursplanerna med dess mål och betygskriterier, samt elevgruppens förutsättningar, är det som främst styr deras val av innehåll i svenskämnet.

En av slutsatserna vi drar utifrån de resultat vi fått fram är att det inte existerar ett svenskämne utan flera.

Ämnesord

Svenskämnet, gymnasieskolan, studieförberedande program, yrkesförberedande program, komparativ studie, svenskämnets didaktik

Innehåll

1 INLEDNING OCH BAKGRUND.....	5
1.1 Syfte och problemprecisering.....	5
1.2 Definition av studieförberedande och yrkesförberedande program.....	6
1.3 Uppsatsens disposition.....	6
2 LITTERATURGENOMGÅNG.....	7
2.1 Svenskämnets framväxt.....	7
2.2 Styrdokumentens utveckling från 1965.....	9
2.3 Kursplanerna.....	10
2.3.1 Kursplan för Svenska A.....	11
2.3.2 Kursplan för Svenska B.....	11
2.3.3 Kommentarer till kursplanerna.....	12
2.4 Svenskämnets identitet.....	12
2.5 Vad styr lärares val?.....	15
3 METOD.....	16
3.1 Urval och definition av metod.....	17
3.2 Intervjumetod.....	17
3.3 Intervjufrågor.....	18
3.4 Val av informanter.....	18
3.4.1 Bortfall.....	19
3.5 Etiska överväganden.....	19
3.6 Genomförande av intervjuerna.....	19
3.7 Bearbetning av intervjuerna.....	20
3.8 Transkribering av intervjuerna.....	20
3.9 Presentation av informanterna.....	20
4 RESULTAT OCH ANALYS.....	21
4.1 Svenskämnet.....	22
4.1.1 Lärarnas bild av svenskämnet, resultat.....	22
4.1.2 Lärarnas bild av svenskämnet, analys.....	24
4.2 Svenskämnets innehåll.....	25
4.2.1 Lärarnas val och betoning i undervisningen, resultat.....	25
4.2.2 Lärarnas val och betoning i undervisningen, analys.....	27

4.3 Svenskämnets kursplaner.....	2 8
4.3.1 Lärarnas kommentarer till kursplanerna, resultat.....	2 8
4.3.2 Lärarnas kommentarer till kursplanerna, analys.....	2 9
5 DISKUSSION.....	3 0
5.1 Metoddiskussion.....	3 0
5.2 Svenskämnet.....	3 1
5.3 Val av innehåll.....	3 3
5.4 Kursplanerna.....	3 4
5.5 Sammanfattande slutdiskussion.....	3 5
KÄLLFÖRTECKNING.....	3 8
BILAGA 1	
BILAGA 2	

1 Inledning och bakgrund

Ordet är alltså ett – svenska – men det elever och lärare gör när ämnet står på schemat kan vara vitt skilda saker: olika vid skilda tider, olika i skilda skolformer, olika för pojkar och flickor, ibland också olika i samma skola eller för skilda grupper av lärare. (Thavenius, 1999:16)

Hur lärare undervisar i svenskämnet kan alltså vara väldigt varierande. Hur lärare ser på ämnet och vad som styr deras undervisning är några av de frågor som vi ställts inför under de år vi studerat till gymnasielärare i ämnet svenska. Trots en formellt sett avslutad utbildning, är frågorna fortfarande många, inför den stundande utmaningen att undervisa i ämnet svenska.

Alla människor är olika vilket får till följd att vi tolkar saker och ting på olika sätt. Därför är det högst relevant för yrkesverksamma svensklärare att ta del av hur andra ämneskollegor ser på sitt ämne och vilka konsekvenser det får för undervisningen, dess ämnesinnehåll och för eleverna. Eftersom läraren har det yttersta ansvaret för undervisningen, är det intressant att studera enskilda pedagoger.

I vårt examensarbete vill vi gå på djupet med frågeställningen hur svenskämnets olika definitioner kan se ut. Genom att samtala med några gymnasielärare i svenska som undervisar på studieförberedande respektive yrkesförberedande program vill vi förstå svenskämnets innehåll. Vår avsikt med denna uppsats är inte att ge en generell bild av hur svensklärare i allmänhet ser på sitt ämne, utan att ge plats för några enskilda lärares syn på ämnet och ämnets innehåll.

1.1 Syfte och problemprecisering

Vårt syfte med uppsatsen är att i en komparativ studie undersöka vilken bild svensklärare på gymnasiet har av svenskämnet, samt vad som styr valen av innehåll i deras undervisning. Jämförelsen sker mellan svensklärare på studieförberedande program och svensklärare på yrkesförberedande program. Ett syfte är också att se om eventuella skillnader inom ämnet har något samband med om undervisningen sker på studieförberedande eller på yrkesförberedande program. Följande frågor står i fokus:

Hur definierar lärarna sitt ämne?

Vad styr lärarnas val av innehåll?

1.2 Definition av studieförberedande och yrkesförberedande program

I uppsatsen används begreppen studieförberedande program och yrkesförberedande program. Denna indelning existerar dock inte officiellt, då alla program numera ska ge behörighet till högre studier och därför ska betraktas som studieförberedande. I uppsatsen benämns teknikprogrammet, naturvetenskapsprogrammet och internationella programmet som studieförberedande samt omvårdnadsprogrammet, hantverksprogrammet inriktning frisör och hotell- och restaurangprogrammet inriktning hotell som yrkesförberedande.

Vid granskning av de olika programmens ämnen, ser vi att karaktärsämnena, ämnen som är utmärkande för programmets inriktning, för de program som vi väljer att kalla yrkesförberedande, är typiska för det yrke som programmet förbereder för. Karaktärsämnena för de program som i uppsatsen kallas studieförberedande, är allmänna och teoretiskt inriktade.

Begreppen studieförberedande och yrkesförberedande motiveras bland annat av Sofia Ask i avhandlingen *Tillgång till framgång* (2005) ”I den didaktiska verksamheten lever indelningen mellan studieförberedande och yrkesförberedande program kvar i lärares, elevers och skolledares praktik och tillhörande begreppssfär” (21f). Även Skolverket använder dessa begrepp, bland annat i de dokument som beskriver de olika gymnasieprogrammen (www.skolverket.se).

1.3 Uppsatsens disposition

I avsnitt 2.1 *Svenskämnets framväxt* och 2.2 *Styrdokumentens utveckling från 1965* är avsikten att ge läsaren en historisk sammanfattning, dels av hur svenskämnet i stort har växt fram och dels av styrdokumentens historiska utveckling. Eftersom styrdokumenterna är de enda statliga dokument som ligger till grund för lärares arbete, vilket gör dem betydelsefulla, är det viktigt att ha kunskap om denna bakgrund. Avsikten är även att ge en bild av den nuvarande gymnasieskolans uppbyggnad. Detta för att förtydliga att gymnasieskolan tidigare enbart omfattade vissa elever och att det var stora skillnader mellan de olika utbildningarna men att gymnasieskolan idag är till för alla.

2.3 *Kursplanerna*, behandlar hur kursplanerna för svenskämnet på gymnasiet ser ut i dag. Dessa presenteras på ett objektivt sätt, utan tolkning, så att läsaren får möta kursplanerna ur ett helhetsperspektiv, så som varje svensklärare möter dem. I detta avsnitt kommer också kursplanerna att kommenteras ur olika synvinklar.

I avsnitt 2.4 *Svenskämnets identitet* förs en diskussion utifrån olika forskares syn på svenskämnet. Vad som styr lärarnas val i deras undervisning behandlas under 2.5.

I kapitel 3 *Metod* beskrivs vilket tillvägagångssätt som använts vid insamling och bearbetning av information. Även etiska övervägande inför undersökningen presenteras. Hur urvalet av informanterna gjorts och en kort presentation av varje lärare som deltog i undersökningen presenteras också i detta avsnitt.

Kapitel 4 *Resultat och analys* är det kapitel som utgör kärnan för denna studie. Här presenteras, kommenteras och analyseras resultaten från vår undersökning.

I kapitel 5 *Diskussion*, tolkas sedan resultaten och sätts i samband med relevant litteratur och andra forskares resultat. I detta kapitel diskuterar och reflekterar vi över lärarnas förhållande till svenskämnet.

Slutligen sammanfattas uppsatsen.

2 Litteraturgenomgång

2.1 Svenskämnets framväxt

Jan Thavenius, litteraturvetare, är en av de författare som man ofta hör talas om vid läsning om svenskämnets framväxt. *Svenskämnets historia* (1999), i vilken Thavenius är redaktör, tar han och medförfattarna upp centrala och viktiga delar i historien.

Under medeltiden var läs- och skrivförmågan mycket begränsad hos människorna. Kommunikationen i samhället byggde på den muntliga traditionen. Skolorna var vid denna tid främst inriktade på prästutbildningar, där latinet var skolans 'modersmål' och man undervisade på latin i alla skolämnen. För att bli antagen till latinskolorna, var ett krav att kunna läsa och skriva på svenska, vilket man fick lära sig på egen hand utanför de formella skolorna. Under denna tid bedrevs undervisning i modersmålet endast på privata skolor där undervisningen inriktades på praktiska språkfärdigheter, något som exempelvis köpmän och hantverkare var i behov av. Efter reformationen på 1500-talet blev människor tvungna att lära sig läsa bland annat på grund av kyrkans läskunnighetskrav vid konfirmation och äktenskap. Läsundervisningen fick en motivering genom kyrkan, då denna startade läskampanjer och betonade vikten av läsning för svenska folket. Läskunnigheten kontrollerades genom husförhör (s.11f.).

Under 1800-talet kan man skönja tre olika traditioner inom undervisningen i modersmålet. I den första traditionen, folkundervisningen, senare kallad grundskolan, handlade

undervisningen på denna tid först och främst om mekaniska färdigheter såsom att kunna läsa och lära utantill ett antal kända texter varav katekesen och några psalmer var de viktigaste. 1842 förändrades delar i folkundervisningen och för modersmålets del innebar det att de flesta eleverna genomgick en kurs där betoningen låg på ”ren och flytande innanläsning och lite skrivning” (s.13). Vid 1900-talets mitt skedde den största förändringen i skolhistorien, då det år 1950 fattades beslut om nioårig enhetsskola. 1962 då den första läroplanen för grundskolan kom, ändrades också ämnet ’modersmål’ till ämnet ’svenska’ (s.15).

Den andra traditionen man kunde skönja under 1800-talet var för de elever som direkt skulle vidare till något yrke och var i behov av praktiska färdigheter. Man inriktade undervisningen på att lära eleverna skriva brev och sätta upp skrivelser samt att göra dem något läskunniga. Under 1900-talets första del, blev lärlingsskolor, yrkesskolor och fackgymnasier, ”tidigare allmän benämning på vissa yrkesutbildande skolor” (www.ne.se), en viktig del i utbildningen, vilka har lagt grunden för senare tids yrkesförberedande program. Svenskämnet fick en central ställning i dessa skolor och nu undervisades alla elever i detta ämne, med undantag av några elever på yrkesskolorna (s.14).

Den tredje traditionen på 1800-talet var den högre undervisningen. Där skulle eleverna få kunskap i svensk grammatik och uppsatsskrivning (s.12). Som tidigare nämnts var till vissa delar latinet skolans ’modersmål’. 1807 avskaffades latinet till viss del som undervisningsspråk och fick nu lämna plats för modersmålet och läsning av svensk litteratur. Men inte förrän 1856 fick läroverket en latinfri inriktning (s.13).

1905 omstrukturerades läroverket till en kombination av realskola och gymnasium. Svenskämnet blev nu det centrala ämnet och latinet återfanns endast på en av gymnasiet linjer. Att svenskämnet blev centralt i utbildningen ser man också i kraven för real- och studentexamen där det krävdes godkänt betyg i svensk skrivning och där svenska ingick i den muntliga tentamen (s.14). Begreppet modersmål kan nu uppfattas på fem olika sätt. Ett sätt att tolka modersmålet på var då man syftade på den första språkinläringen. Andra sätt var då man menade en högre och mer avancerad undervisning i skriftspråket eller då man menade en litteraturhistorisk inblick. De sista tolkningssätten var att modersmålet var litteratur som gav kulturhistorisk bildning eller då det handlar om att tränga in i litteraturens kärna (s.16). Alla använde samma begrepp, ’modersmålet’, men lade in olika betydelse i det, vilket gjorde att ämnets innehåll varierade.

1965 kom läroplanen för det tidigare nämnda nya gymnasiet och fackskolan. 1970 gick gymnasieskolan och fackskolan samman i en sammanhållen skolform, där både studieförberedande och yrkesförberedande program ingick. Thavenius kommenterar att det

formellt rörde sig om *en* skolform men att ”den övertog två skilda traditioner och tillämpade två skilda svenskämnen” (s.18).

På 90-talet omvandlades skolans organisation ännu en gång och det blev ett mer decentraliserat skolsystem. I denna organisation fick svenskundervisningen färre timmar samtidigt som det ställdes nya krav på ämnet.

2.2 Styrdokumentens utveckling från 1965

I *Svenskämnets historia* (1999) skriver Gun Malmgren, litteraturvetare, om styrdokumentens utveckling. 1965 kom den första läroplanen, *Lgy65*, för den sammanhållna skolformen där nya gymnasiet och fackskolan ingick. I denna finner man läroplanens allmänna mål och målen för kursplanen i svenska. Kursplanen var enligt Malmgren ”konkret och utförlig och den motiverar och förklarar sina förslag” (s.90). Ämnets delar var språk och litteratur som delas in i fem huvudmoment för gymnasiet: muntlig framställning, skriftlig framställning, språkets liv och utveckling, läsning av sakprosa, litteraturstudium. För fackskolan fanns det sju huvudmoment: muntlig framställning, skriftlig framställning, läsning av sakprosa, ur språkets liv, danska och norska, läsning av skönlitteratur och filmkunskap (s.91). Malmgren menar att man inte kunde ställa samma krav på fackskolans elever, som gymnasiet, utan *Lgy65* måste istället betraktas som mer tänjbar i tolkningen för undervisningens innehåll och utformning, eftersom det i fackskolan handlade om en annan sorts elevgrupp. Hon påpekar att sextiotalets svenskämne något förenklat kan delas in i ett ’högre svenskämne’ för gymnasieeleverna och ett ’lägre svenskämne’ för fackskoleeleverna. Det ’högre svenskämnet’ innehöll djupare litteraturstudier, en mer krävande nivå på språket, och var mer ämnescentrerat. Inom det ’lägre svenskämnet’ koncentrerade man sig mer på basfärdigheter och elevcentrerad undervisning (s.94).

Fem år senare, 1970, kom en ny läroplan, *Lgy70*, som nu skulle gälla för *alla* elever i gymnasieskolan. Tvååriga teoretiska linjer ersatte fackskolan. Anledningen var att man ville inkludera alla linjer i en gemensam skolform. Det blev *en* läroplan för *alla* elever, men *olika* kursplaner i svenska, ettårs-, tvåårs- och treårssvenska beroende på linjens inriktning. Läroplanen ansågs vara allmänt men ändå kravfullt skriven, vilket försvårade för lärarna då den blev svår att tolka och det därför blev svårt att strukturera undervisningen. Detta ledde till att svenskämnet på många håll blev läromedelsstyrkt, vilket i sin tur resulterade i en ännu tydligare uppdelning mellan det ’högre svenskämnet’ och det ’lägre svenskämnet’ (s.95).

1975 kom ett tillägg till *Lgy70* som kallas *Supplement 22*, vilket endast gällde för tre- och fyraåriga linjer. I och med detta förändrades synen på svenskundervisningen. För att motverka ämnets splittring togs vissa delmoment bort och andra formulerades om. Exempelvis ändrades ord som *föredrag* till *korta anföranden* respektive *övningar i välläsning* till *högläsning*. Genom att ändra uttrycken till att bli mer vardagliga och avdramatiserande anpassades svenskundervisningen mer till elevernas nivå (Malmgren, G. 1992:100).

Supplement 80 som kom 1982, ersatte *Lgy70*. Detta supplement gjorde att det blev *en* gemensam kursplan i svenska för alla på gymnasiet. Nu fanns det endast tre huvudmoment, vilka var: 'Muntlig och skriftlig framställning', 'Språkets bruk och byggnad' samt 'Litteraturstudium' (s.111).

Den senast utkomna läroplanen för gymnasiet är från 1994, *Lpf94*. Denna ligger nu till grund för lärarnas arbete på gymnasieskolan. I dokumentet finns övergripande mål som skolan skall sträva mot då det gäller varje elev. Vissa av dessa mål kan man tolka som specifika för just svenskundervisningen, exempelvis då läroplanen menar att skolan ska sträva mot att varje elev ska ha "god insikt i centrala delar av det svenska, nordiska och västerländska kulturarvet" (s.11). Ytterligare ett exempel på detta är att eleverna ska kunna "uttrycka sig i tal och skrift så väl att elevens språk fungerar i samhälls-, yrkes- och vardagslivet och för fortsatta studier" (s.12). Ett komplement till läroplanen som också bedöms som styrdokument är de olika kursplanerna, för varje ämne, med tillhörande mål och betygskriterier.

2.3 Kursplanerna

Kursplanen är ett dokument som anger målen för undervisningen i varje kurs, i varje enskilt ämne. Kursplanen innehåller bland annat syftet med kursen och de kunskapsmål som eleven skall ha uppnått vid kursens slut. Svenska är ett kärnämne som är uppdelat i två kurser, vilka benämns Svenska A (Kursplan för Svensk A) och Svenska B (Kursplan för Svenska B). Med 'kärnämne' menas kurser som är obligatoriska för alla elever oavsett program. Förutom Svenska A och Svenska B finns det också kurser i Svenska C. Dessa kurser är endast obligatoriska på ett fåtal program och utgör tillvalskurser inom andra. Eftersom Svenska C enbart läses i ett av de program som ingår i vår undersökning fokuserar uppsatsen uteslutande på Svenska A och Svenska B. Kursplanerna står att finna i sin helhet på www.skolverket.se.

Nedan ges en sammanfattande bild av ämnet svenska utifrån kursplanerna. Vi väljer att visa bredden och helheten i kursplanerna, och inte bara visa vissa delar då det skulle kunna

vara missvisande. Vid redovisning av kursplan för Svenska A och Svenska B presenteras dessa i största möjliga mån som citat, för att till så liten del som möjligt färgas av våra tolkningar. Vi väljer att visa den bild av kursplanerna som varje svensklärare ställs inför.

Under rubriken *Ämnets syfte* står det att svenskämnet ska:

stärka den personliga och kulturella identiteten, utveckla tänkandet, kreativiteten och förmågan till analys och ställningstagande ... utveckla förmågan att tala och skriva. (www.skolverket.se)

Vidare betonas vikten av språket och litteraturen. Litteraturen ska ”ge eleverna möjligheter att ta del och ta ställning till kulturarvet” (www.skolverket.se) samt att ge eleverna möjlighet att läsa och ta del av olika texter. Språket ses som en grund till lärande genom kommunikation, läsning och eget skrivande. Tal och skrift anses vara en viktig kompetens för att eleverna ska kunna delta i samhällslivet.

Svenskämnets ambition är att samverka med andra ämnen för att ge en helhet i elevernas utbildning. Språk och Litteratur är väsentliga delar i båda kurserna, men med olika tyngdpunkter.

2.3.1 Kursplan för Svenska A

I *Mål och riktlinjer* för Svenska A, framhålls vikten av att eleverna ska

kunna förmedla åsikter, tillgodogöra sig det väsentliga i en text ... använda skrivandet som ett medel ... delta i samtal och diskussioner med olika syften ... kunna formulera egna tankar och iakttagelser ... kunna tillämpa grundläggande regler för språkets bruk och byggnad.
(Kursplan för Svenska A)

I målen betonas saklitteratur och litterära texter från olika tider och kulturer samt att man ska känna till några vanliga myter och motiv i litteraturen. Eleven ska kunna söka material genom bibliotek och dator. Datorn ska även kunna användas som ett kommunikationsmedel. I Svenska A ingår också en fördjupningsdel i ett för eleven relevant område.

2.3.2 Kursplan för Svenska B

I *Mål och riktlinjer* för Svenska B, framhålls vikten av att eleverna ska kunna

förmedla egna och andras tankar i tal och skrift ... dra slutsatser och föra fram argument, så att innehåll och budskap blir tydliga och anpassade till målgrupp och syfte ... utveckla skrivandet som ett medel för tänkande och lärande och som ett redskap i kommande studier och arbetsliv ... kunna jämföra och se samband mellan litterära texter från olika tider och kulturer ... ha tillägnat sig och ha kunskap om centrala svenska, nordiska och internationella verk ... stiftat bekantskap med författare från olika tider och epoker ... göra iakttagelser av och diskutera språkliga skillnader som exempelvis kan bero på ålder, kön, yrke, uppväxtort och bostadsort ... känna till några väsentliga drag i hur det svenska språket har utvecklats (Kursplan för Svenska B)

2.3.3 Kommentarer till kursplanerna

Under många års tid har det pågått diskussioner kring svenskämnet utformning och denna diskussion pågår än idag. Som tidigare nämnts har kursplanerna i svenska inte alltid sett ut som de gör idag. Från att vara olika kursplaner för olika skolor och program är kursplanerna för Svenska A och Svenska B idag desamma på alla program. Detta betyder att oavsett om man undervisar på studieförberedande eller yrkesförberedande program, så ska man utgå från samma kursplan. Dock står det upprepade gånger i kursplanerna att svenskämnet ska inriktas mot elevens valda studieinriktning.

På nittioalet fördes en diskussion om problematiken kring svenskämnet och dess kurser. Per-Olov Svedner hänvisar i tidsskriften *Svenskläraren* (2006, nr 3) till Lars Melin, språkvetare, som poängterar i *Svenskläraren* (1990, nr 1) hur svårt det var med ett svenskämne med samma innehåll för alla elevgrupper på olika program. Melin ansåg att svenskämnet borde delas upp i mindre kurser. Utifrån dessa kurser skulle eleverna själva kunna kombinera innehåll efter förmåga, intresse och yrkesutbildning. ”En skogsarbetare och en journalist hade inte samma behov.”, menade han (s.28). Denna problematik tas också upp av Ingemar Moberg, lektor, i tidsskriften *Svenska i skolan* (1993, nr 2): ”Många grupper ska rymmas inom en stackars kursplaner” (s.42). Efter diskussionen på nittioalet förändrades kursplanerna år 2000. Dock fortgår diskussionen kring de gemensamma kursplanerna för alla program, vilket vi tolkar som att den genomförda förändringen inte varit tillräcklig.

På skolverkets hemsida står att läsa att ”Kursplanerna är utformade så att de lämnar stort utrymme för en lokal och professionell tolkning” (Kursplaner och betygskriterier). Vid granskningen av kursplanerna ser vi att det inte finns några detaljerade styrande direktiv för svenskläraren att arbeta utifrån. Ramarna är vida och ger stora möjligheter till tolkning samtidigt som detta kan försvåra för varje svensklärare. Diskussionen kring kursplanernas bredd, återkommer vi till senare i arbetet.

2.4 Svenskämnet identitet

Under många år har svenskundervisningen och svenskämnet diskuterats. Olika forskare har deltagit i diskussionen och utformat sin egen tolkning och syn på ämnet. En av dessa är Lars-Göran Malmgren, litteraturvetare, som i *Svenskundervisning i grundskolan* (1988) hävdar att man i den svenska skolan kan utskilja tre olika svenskämnen och ämnesuppfattningar. Det första är ’svenska som ett färdighetsämne’ där undervisningen ”bygger på *formalisering* av färdighetsträningen. Huvudtanken är att eleverna ska lära sig behärska den formella teknik

som är förbunden med olika språkliga delfärdigheter.” (s.87). Olika moment upprepas och på detta sätt får eleverna träning i färdigheterna. Eleverna behöver lära sig en viss teknik eller få kännedom om ett ”formellt mönster” (s.87). ”Innehållet för färdighetsövningarna får en stor spännvidd och kan vara vad som helst från föremål i den praktiska vardagen till författare.”(s.87). Det andra är ’svenska som ett litteraturhistoriskt bildningsämne’ där förmedlingen av kulturarvet med en bestämd kanon står i centrum. ’Svenska som ett erfarenhetspedagogiskt ämne’ är den tredje ämnesuppfattningen som Malmgren, L-G. nämner. Där utgår undervisningen från gruppens förutsättningar, erfarenheter och kunskaper. Målet är ofta att hjälpa eleverna till personlig utveckling. Trots att Malmgrens, L-G. bok inriktar sig på grundskolan kan man se att de indelningar han väljer att göra av svenskämnet stämmer väl in på andra forskares indelningar, avseende svenskämnet på gymnasieskolan.

Ulf Teleman, språkvetare, ger i *Lära svenska* (1991) sin syn på svenskämnet och menar också han att man kan urskilja tre möjliga svenskämnen. Dessa kallar han 1. ’Svenska som språkträning’ där färdighetsträningen står i centrum, 2. ’Svenska som språk och litteratur’ där ämnets innehåll är just kunskap om språk och litteratur, och 3. ’Svenska som livskunskap’, där ämnesinnehållet behandlar elevens egen erfarenhet från världen utanför skolan, i form av olika projekt som har med livskunskap att göra exempelvis, ungdomsarbetslöshet och videovåldsfascination och som ger eleverna möjlighet att i undervisningen göra nya erfarenheter. (s.27f).

Per Olov Svedner poängterar i *Svenskämnet och svenskundervisningen- närbilder och helhetsperspektiv* (1999) att svenskämnets ansvarsområden är sammankopplat med de centrala begreppen ’litteratur’, ’språk’ samt ’muntlig och skriftlig språkträning’ (s.15f). Utifrån dessa begrepp hänvisar Svedner till Telemans indelning av svenskämnet men även till nyare forskning som kommer från Pedagogiska gruppen i Lund. De har genomfört en rad olika projekt kring svenskämnet och gör indelningarna av ämnet något annorlunda: 1. ’Svenska som färdighetsämne’, där tonvikten läggs vid muntlig och skriftlig språkträning. 2. ’Svenska som litteraturhistoriskt bildningsämne’, där vikten läggs vid litteratur och kulturarvet, och 3. ’Svenska som erfarenhetspedagogiskt ämne’, där språk och litteratur används för att belysa och vidga elevernas erfarenhetsvärld (s.16). Svedner menar att dessa indelningar enbart är konstruktioner som man inte stöter på i vardagligt arbete. Han vill istället göra indelningar i ett antal ambitioner som lärarna kan välja mellan då de kombinerar sin undervisning. Utifrån dessa ambitioner menar Svedner att läraren ges tillfälle att konstruera en egen ämnesprofil, beroende på vad läraren väljer att lägga tyngdpunkten på i sin undervisning. Ambitionerna med tillhörande ämnesprofil är följande: 1. ”Utveckling av en

allmän språkförmåga och specifika språkfärdigheter”, färdighetsprofil. 2. ”Utveckling av elevernas skapande språkliga förmåga i olika avseenden”, kreativitetsprofil. 3. ”Förmedling av kunskaper om språk och litteratur”, kunskapsprofil. 4. ”Utveckling av en positiv attityd till och intresse för innehållet i svenskämnet”, attitydprofil. 5. ”Utveckling av allmän ’livskunskap’ och medvetenhet i synen på verkligheten”, medvetenhetsprofil. 6. ”Förmedling av en kulturtradition, ansvar och försvar för estetiska och kulturella värden”, bildningsprofil. 7. ”Ideologisk och allmänt etisk påverkan”, ideologiprofil (s.16f).

Som vi kan se i ovanstående avsnitt talar de olika forskarna om olika indelningar av svenskämnet som ändå kan anses ganska lika. Vi menar att de olika begreppen varierar, men att innehållet är snarlikt. Forskarna refererar till varandra i sina texter, vilket talar för att indelningarna färgat och påverkat varandra.

Malmgren, G. har på åttio- och nittio-talet forskat mycket kring svensklärare i gymnasieskolan. Hon utkom 1992 med avhandlingen *Gymnasiekulturer* som föregåtts av tidigare forskningsrapport *Svensklärare i gymnasieskolan* (1992). Dessa studier grundar sig på ett antal gymnasielärares uppfattningar om svenskundervisningen. Trots att dessa undersökningar är gjorda på åttio-talet, då gymnasieskolans uppbyggnad såg något annorlunda ut, har förhållandena inte ändrats avsevärt och hennes forskning är högst relevant för diskussionen idag. Svensklärarna i Malmgrens undersökning visar på stora skillnader i uppfattning av ämnet. En lärare menar att svenskämnet ska fokusera på att väcka intresse för läsning och en annan anser att svenskämnet ska träna eleverna till självständighet och eget ansvar. En tredje lärare poängterar att eleverna ska kunna uttrycka sig i tal och framförallt i skrift, men också att de ska bli läsande och humanistiskt allmänbildade människor.

I Svenskläraryörelingens årsskrift 2005, *Perspektiv på didaktik*, skriver Lotta Bergman, doktorand i svenska med didaktisk inriktning, en artikel utifrån sin pågående avhandling *Gymnasieskolans svenskämnen*. I artikeln redovisas resultat från intervjuer hon genomfört med gymnasielärare om svenskämnet.

En av de berörda lärarna i Bergmans intervju menar att svenskämnet ambition bör vara att ge eleverna en gemensam kulturell grund att stå på och utifrån detta betonar han läsningen i sin undervisning (s.33). En annan lärare beskriver hur hon tolkar kursplanerna för svenskämnet där Svenska A får vara en kurs där eleverna utvecklar talandet, läsningen och skrivandet. Svenska B får vara den litteraturhistoriska kursen (s.35).

I Bergmans (2005) tolkning av lärarintervjuerna sammanfattas lärarnas svar till att flertalet lärare anser att Svenska A-kursen är det ’lägre svenskämnet’ och att betrakta som ’svenska som färdighetsämne’. Denna kurs ger lärarna större möjlighet, än Svenska B-kursen, att

anpassa undervisningen för elevernas studieinriktning, intresse, behov och erfarenheter. Svenska B-kursen sammanfattar hon som det 'högre svenskämnet'. Det är att betrakta som 'svenska som litteraturhistoriskt bildningsämne'. Kursen är mer innehållsligt styrd än Svenska A-kursen och mer inriktad mot det litteraturhistoriska (s.37).

Stefan Lundström, även han doktorand i svenska med didaktisk inriktning, skriver en artikel i samma skrift (2005). I artikeln redovisar han, likt Bergman, delar av intervjuer med svensklärare på gymnasiet. Han vill visa på hur olika svenskämnen kan existera hos olika svensklärare och vad detta kan bero på. Lundström skriver bland annat om en svensklärare som har två ambitioner med ämnet. Enligt hennes tolkning är svenskämnet dels ett kommunikationsämne där tyngdpunkten läggs vid språkfärdighet och dels ett allmänbildande ämne där hon vill att eleverna ska kunna se samband mellan olika historiska texter (s.91).

Ask (2006) hänvisar till sin avhandling (2005), i vilken hon intervjuat ett antal svensklärare på gymnasiet om deras syn på svenskämnet. Utifrån deras svar delar hon in bilden av svenskämnet i rubriker som 1. 'Svenskämnet som helhet', där svenskämnet består av olika delar som lärarna strävar efter att förena till en helhet. 2. 'Svenskämnet främst som litteraturämne', där lärarna använder litteraturen för elevernas utveckling. 3. 'Svenskämnet främst som språkämne', där eleverna tränar sig i att utveckla tal och skrift för att kommunicera. 4. 'Ett delat svenskämne', där ämnet delas i en språkdelen och en litteraturdelen. Utifrån bland annat detta menar Ask i sin avhandling att svenskämnet i stort beror på lärarens ämneskonception som i sin tur grundar sig på deras svar på frågorna: "Vad är svenskämnets kärna?", "Vad ska ämnet innehålla?" och "Vad är ämnets syfte?" (s.93).

2.5 Vad styr lärares val?

Svedner (1999) har tecknat en bild av undervisningssituationen och dess förutsättningar: "Bakom lärare och elever finns en allmän bakgrund. Runt dem finns ramar som begränsar undervisningssituationen. Somliga av dessa härrör från olika typer av styrdokument, andra beror på de speciella villkoren i en viss skola" (s.11). Vidare menar han att läraren har en möjlighet att styra innehåll och upplägg av lektioner och gör detta mer eller mindre medvetet. Dessa val kan bero på att läraren upprepar sig i innehåll och metod beroende på att denne tidigare undervisat i liknande situationer, att läraren har en "intuitiv känsla" som beror på tidigare erfarenheter, eller att läraren stödjer sig på läromedel och dess upplägg utan att själv fundera över metod och innehåll. Valen kan också bero på de principer och koder som eventuellt råder inom lärarkollegiet (s.12).

Bergman (2005) beskriver hur ett antal svensklärare på gymnasiet tolkar svenskämnet innehåll samt hur kursplanen påverkar och inverkar på deras undervisning. En av de intervjuade lärarna menar att svenskundervisningen som han bedriver på ett yrkesförberedande program bör inrikta sig på elevernas kommande yrke. Han anser att det är elevgruppen som styr undervisningen tillsammans med programmets karaktär. ”Måste svetsare verkligen känna till Platon”, frågar han sig i intervjun (s.32). Han väljer att göra kurserna mindre omfattande och enklare för sina yrkeselever. Denna syn på ämnet och undervisningen delas av andra lärare i Bergmans intervjuer. En annan lärares val av undervisning och innehåll grundar sig på elevernas intresse och detta anser hon sig finna stöd för i kursplanerna. I och med de nya kursplanerna som kom 2000 känner hon att hon har större möjligheter att anpassa undervisningen till eleverna (s.34).

Lundström (2005) skriver om en lärare som menar att hon i undervisningens urvalssituation påverkas starkt av många olika faktorer vilket leder till att styrdokumentet för henne kommer i skymundan. Hon får svårt att för sig själv motivera styrdokumentens samhörighet med undervisningen. Hon tycker att styrdokumentet är väldigt tolkningsbara och detta leder snarare till förvirring än till trygghet. När Lundström reflekterar över detta i artikeln menar han att lärare alltid är påverkade av olika traditioner och principer och att detta i sin tur leder till att det tar lång tid innan skolreformer får den förväntade genomslagskraften. Därav den eventuella svårigheten att se nyttan med de kursplaner som framarbetats (s.96).

I avhandlingen *Tillgång till framgång* (2005), som handlar om hur lärares val av innehåll i svenskämnet kan påverka elevernas skrivande, beskriver Ask, hur elevernas sociala bakgrund kan ha betydelse för svenskämnet utformning. De intervjuade lärarna i avhandlingen är inte överens om detta. Några lärare talar gärna fritt om klassens elevsammansättning med termer som klass, kön och etnicitet medan några av lärarna inte alls vill använda dessa begrepp.

I intervjuerna diskuteras även förhållningssättet till kursplanerna i svenskämnet. Vid dessa samtal framkommer att det finns en väldigt stor bredd i hur dessa dokument används. Alltifrån läraren som ofta använder sig av kursplanerna som ett hjälpmedel till läraren som helt bortser från dessa (s.51).

3 Metod

Syftet med uppsatsen är alltså att undersöka vilken bild svensklärare på gymnasiet har av ämnet och vad som styr innehållet i deras undervisning. Vidare är syftet att se om skillnader

inom ämnet kan ha något samband med om undervisningen sker på studieförberedande eller yrkesförberedande program. Frågor som står i fokus är: Hur definierar lärarna sitt ämne? Vad styr lärarnas val av innehåll?

3.1 Urval och definition av metod

Tanken med examensarbetet är att på djupet studera några gymnasielärares uppfattningar om svenskämnet. Som tidigare nämnts är avsikten med denna uppsats inte att ge en generell bild av hur svensklärare i allmänhet ser på sitt ämne, utan att ge plats för några enskilda lärares syn på ämnet och ämnets innehåll. Vid val av metod ansåg vi att den typ av information vi sökte bäst skulle fås genom ett personligt samtal med informanter och vi valde därför att genomföra ett antal kvalitativa intervjuer.

Staffan Stukát (2005) påpekar att den kvalitativa metodens huvuduppgift är att tolka och förstå, inte generalisera, vilket också var vår huvudtanke med intervjuerna (s.32). En av de kvalitativa intervjuernas fördel är möjligheten till öppenhet vilket Mogens Kjeaar Jensen, betonar i *Kvalitativa metoder för samhälls- och beteendevetare* (1995): ”intervjupersonen trivs bäst i en tvåvägskommunikation där han vet vilken information som önskas och varför det är viktigt att få fram denna information” (s.67). Vi ville lämna svarsutrymmet fritt, utan styrning i frågorna, för att få möjlighet till öppnare svar. Sådana frågor utan fasta svarsalternativ kallas i *Forskning metodikens grunder* (Patel & Davidson, 1991:61) för öppna frågor.

Stukát redovisar i *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* (2005) olika typer av intervjuer: den strukturerade, den ostrukturerade och den halvstrukturerade. Den halvstrukturerade intervjun passade vårt syfte bäst då den innebär att intervjuaren formulerar frågorna på det sätt som bedöms vara lättast att förstå och att man därefter kan ställa följdfrågor till informanten. Samspelet mellan intervjuare och informant utnyttjas för att få fram så innehållsrik information som möjligt. Stukát menar att man genom en halvstrukturerad intervju kommer att nå längre och djupare i ämnet än om man hade valt någon annan typ av intervju (s.39). Undersökningen kommer alltså att baseras på kvalitativa halvstrukturerade intervjuer.

3.2 Intervjumetod

Vid intervjuerna använde vi oss av en diktafon eftersom vi var medvetna om att vi aldrig skulle hinna anteckna allt som sades och för att vi inte ville missa information. Därmed kunde

vi koncentrera oss på svaren i intervjun och ställa relevanta följdfrågor. Enligt Runa Patel och Bo Davidson (1991) är fördelen med inspelning av intervjuer att svarens exakta formuleringar registreras (s.69). Vi var medvetna om att inspelning kan ha en hämmande effekt på intervjun, men fördelarna vägde tyngre än nackdelarna. Vissa stödanteckningar användes där ansiktsuttryck, gester och stämningen i rummet skrevs ner eftersom vi ansåg att de eventuellt skulle kunna ha betydelse vid bearbetningen av intervjuerna. Dock fick anteckningarna ingen betydelse i bearbetning av resultatet.

3.3 Intervjufrågor

Intervjufrågorna (bilaga 1) arbetades fram efter studier av för ämnet aktuell litteratur. Syftet omarbetades till ett antal öppna huvudfrågor och utifrån dessa konstruerades eventuella följdfrågor. Efter detta kommenterades och godkändes intervjufrågorna av vår handledare.

3.4 Val av informanter

Vid urvalet av informanter, använde vi oss av det kontaktnät vi fått under vår sista Verksamhetsförlagda utbildning (VFU). Som tidigare nämnts i kapitel 1.3 har vi valt att göra en komparativ studie av lärare på studieförberedande respektive yrkesförberedande program. Under vår sista VFU var en av oss placerad på en gymnasieskola med bland annat naturvetenskapsprogrammet, teknikprogrammet och internationella programmet, medan en av oss var placerad på en gymnasieskola med bland annat hantverksprogrammet med inriktning frisör, omvårdnadsprogrammet och hotell- och restaurangprogrammet med inriktning hotell. Vi bestämde oss för att kontakta de handledare vi haft under denna period. Första kontakten gjordes via telefonsamtal, då vi informerade om vårt kommande examensarbete och berättade att intervjuer skulle behöva göras med några lärare som undervisar i ämnet svenska. Vi bad dem förmedla kontakten med intresserade kollegor. Efter svar från handledare med namn på intresserade lärare kontaktades dessa via mejl. Vi beskrev vårt arbetsområde, syfte och problemformulering, samt skickade med de intervjufrågor som skulle ligga till grund för intervjun. Att intervjufrågorna skickades ut i förväg beror på att vi ansåg att det var stora frågor som kräver en viss förberedelse, för att ge så bra resultat som möjligt. Slutligen ombads informanterna att ge förslag på tider då intervjuerna skulle kunna genomföras.

Vi valde att intervjua tre lärare på varje skola, alltså sex stycken sammanlagt. Antalet informanter är baserat på uppsatsens omfattning och att intervju som metod är tidskrävande.

3.4.1 Bortfall

Intervjuerna skulle göras under en tidsperiod av fem dagar. Under dessa dagar blev dock en av de tillfrågade lärarna sjuk och kunde därför inte medverka i undersökningen. På grund av tidsbrist fanns ingen möjlighet att finna någon ersättare. Därför genomfördes undersökningen endast med fem lärare, varav två arbetar på studieförberedande program och tre arbetar på yrkesförberedande program. Detta bortfall anser vi inte ha någon större betydelse för undersökningens resultat eftersom det inte är av betydelse för vårt syfte att det är exakt lika många lärare från studieförberedande program som från yrkesförberedande program.

3.5 Etiska överväganden

I Vetenskapsrådets skrift *Forskningsetiska principer* (2002) tas det upp vilka etiska överväganden som ska göras vid humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Utifrån denna skrift upprättade vi en mall (bilaga 2) som låg till grund för intervjuerna. Före intervjuerna fick informanterna kunskap om bakgrunden till vårt arbete samt syftet med detta. Vi samtalade en kort stund kring de intervjufrågor som vi tidigare skickat ut och förklarade hur resultaten och informationen skulle behandlas och användas. Information gavs också om hur resultatet skulle publiceras. Informanterna gav sitt godkännande till att banda intervjuerna och de fick möjlighet att ställa frågor innan inspelningen startade. Intervjuerna avslutades med en sammanfattning av informantens åsikter, samt frågan om informanten hade något mer att tillägga. Vi tackade för intervjuerna, bad att få återkomma om några frågor skulle dyka upp och tillade att lärarna vid intresse kommer att kunna ta del av den färdiga uppsatsen.

3.6 Genomförande av intervjuerna

Intervjuerna har alla skett i skolmiljö, i materialrum eller i grupprum. Dessa platser var avskilda från övriga utrymmen vilket gjorde att intervjuerna genomfördes ostört. Denna avskildhet medförde en lugn och avslappnad situation där intervjuaren och informanterna helt kunde fokusera på samtalet. För informanterna var inspelning av intervjuerna inga problem.

Avsikten med intervjuerna var som vi tidigare nämnt, att få igång ett samtal med öppna frågor där möjligheter gavs att ställa följdfrågor för att fördjupa svaren på varje fråga. För att få god tid till samtalet hade informanterna förberetts på att intervjuerna skulle kunna vara upp till 60 minuter. De tog mellan 30-45 minuter att genomföra.

3.7 Bearbetning av intervjuerna

Vi genomförde intervjuerna var för sig då informanterna delats upp mellan oss utifrån de skolor vi varit placerade på under vår senaste VFU. Intervjuerna transkriberades, det vill säga överfördes från tal till skrift (www.ne.se), enskilt och sedan läste vi igenom varandras utskrifter. Därefter diskuterades intervjuerna av oss gemensamt och strukturerades under huvudrubriker utifrån svaren. Vi placerade gemensamt in informanternas enskilda svar under passande huvudrubrik och på så sätt sammanställde vi resultatet.

3.8 Transkribering av intervjuerna

”Genom utskriften struktureras intervjusamtalet i en form som lämpar sig för närmare analys” (Kvale,1997:155). Att transkribera intervjuer är enligt många författare mycket tidskrävande. Men som Steinar Kvale skriver, är den nerskrivna texten till stor hjälp vid analys. Vi valde att transkribera intervjuerna ordagrant men pauser, intonationer och emotionella uttryck har bara nedtecknats då vi trodde att detta skulle ha direkt påverkan av intervjuens resultat. Dock såg vi i efterhand att dessa uttryck ej hade någon påverkan på resultatet. Motiveringen till vårt sätt att transkribera finner vi i Kvale (1997) då han skriver att transkriberingens form är beroende av vad den ska användas till (s.156).

3.9 Presentation av informanterna

För att underlätta vidare läsning presenteras här de lärare som vi intervjuat. Eftersom vi behandlar lärarnas uppgifter konfidentiellt, väljer vi att benämna de som arbetar på studieförberedande program med S1, S2, och de som arbetar på yrkesförberedande program med Y1, Y2, Y3. Idén till detta sätt att benämna informanter har vi hämtat från Ask (2005).

S1 är i fyrtioårsåldern och har arbetat som lärare i drygt åtta år. Läraren undervisar i svenska och engelska på ett traditionellt studieförberedande gymnasium i en mindre stad. Programmen som läraren undervisar på idag är naturvetenskapsprogrammet och teknikprogrammet. S1 har tidigare erfarenheter av undervisning på estetiska programmet och även av undervisning på komvux och grundvux.

S2 närmar sig pensionsåldern och har varit yrkesverksam lärare i trettiofyra år. Idag är S2 verksam på ett medelstort gymnasium i stadsmiljö. Skolan har studieförberedande program och läraren undervisar idag på teknikprogrammet och internationella programmet i ämnena svenska och engelska. Läraren har erfarenheter av undervisning på alla stadier och har också

arbetat på skolor utomlands. S2 har erfarenheter från olika gymnasieprogram, exempelvis samhällsvetenskapsprogrammet, fordonsprogrammet och elprogrammet.

Y1 som är i fyrtioårsåldern arbetar som lärare på ett gymnasium med främst yrkesförberedande program. Läraren undervisar i svenska på omvårdnadsprogrammet och hantverksprogrammet med inriktning frisör. Y1 har även erfarenheter från undervisning på samhällsvetenskapsprogrammet och inom ämnena religion och geografi. Y1 har arbetat som lärare i tio år varav sex år på gymnasiet och fyra år inom grundskolan.

Y2 är i medelåldern och har varit gymnasielärare i drygt tjugo år. Y2 har under dessa år arbetat på många olika programinriktningar och linjer som det tidigare hette. Några av dessa är el-telelinjen, fordonslinjen, konsumtionslinjen, ekonomilinjen och pälsproduktion, inriktad på minkuppfödning. Idag undervisar hon på en mindre skola i en mindre stad i ämnena svenska och svenska som andraspråk på hantverksprogrammet med inriktning frisör och omvårdnadsprogrammet. Läraren har också erfarenhet av engelskundervisning på samhällsvetenskapsprogrammet.

Y3 som är i trettioårsåldern har arbetat som lärare i sex år. Idag undervisar Y3 på en gymnasieskola i stadsmiljö, i ämnena svenska och engelska på hotell- och restaurangprogrammet med inriktning hotell samt endast i engelska på omvårdnadsprogrammet. Y3 har även erfarenheter från undervisning på komvux.

4 Resultat och analys

Resultaten som redovisas baserar sig på de transkriberingar som gjorts av intervjuerna. Eftersom informanterna, på grund av tidsbrist, inte fått tillfälle att läsa igenom transkriberingarna, reserverar vi oss för eventuella feltolkningar. Resultatredovisningen grundar sig också på att vi förutsätter att informanterna gett ärliga och uppriktiga svar vid intervjuerna.

Nedan presenteras resultatet av lärarnas svar, var för sig, under huvudrubrikerna: *lärarnas bild av svenskämnet, lärarnas val och betoning i undervisningen* och *lärarnas kommentarer till kursplanerna*. Efter resultatredovisningen för varje huvudrubrik analyseras resultaten. I analysdelarna benämns studieförberedande program med begreppet S-program och yrkesförberedande program med begreppet Y-program.

4.1 Svenskämnet

För att underlätta förståelsen av kommande avsnitt hänvisar vi läsaren här till avsnitt 2.4 *Svenskämnets identitet*, där olika sätt att se på svenskämnet presenteras.

4.1.1 Lärarnas bild av svenskämnet, resultat

S1 har under alla år som lärare enbart arbetat på studieförberedande program. Läraren anser att svenskämnet till största del är ett färdighetsämne, vilket för läraren innefattar att läsa, skriva och att uttrycka sig i tal och skrift.

Detta är min huvuduppgift som svensklärare och det färgar ju min bild av hur jag uppfattar svenskämnet. (S1)

Samtidigt poängterar S1 vikten av litteraturläsning i form av olika texter och menar att ämnets syfte också är att få eleverna att bli goda läsare och att de lär sig mer om sig själva och omvärlden utifrån litteraturen. När S1 jämför med sitt andra undervisningsämne, engelska, menar läraren att svenskämnet är svårare och tyngre eftersom det är ett modersmål. I svenskämnet är det fler och större aspekter och det finns ett tydligare helhetsperspektiv, vilket enligt läraren gör ämnet svårare att bedöma.

S2 är äldst i undersökningen och är den som arbetat längst som lärare av alla i informantgruppen. Denna lärare har yrkeserfarenheter från alla stadier och från både studieförberedande och yrkesförberedande program på gymnasiet. När S2 ska beskriva bilden av sitt ämne så ser läraren det som både ett färdighetsämne och ett kunskapsämne. Dock definieras dessa begrepp inte ytterligare.

Det finns vissa väldigt luddiga definitioner i läroplanen [kursplanerna] som styr hur vi ser på ämnet, jag skulle vilja säga att med åren så har jag väl mer inriktat mig på att tycka att färdigheterna är det viktiga och det beror ju nog på att det är de som de flesta människorna har nytta av i sitt yrkesverksamma liv sen. (S2)

Läraren vill genom svenskämnet ge eleverna en kulturell bakgrund och en slags grundläggande bildning. Läraren betonar också vikten av att eleverna får lära sig tänka analytiskt, kritiskt och vill att de ska få uppleva skönhet.

När S2 jämför svenskan med, engelskan, sitt andra undervisningsämne, menar läraren att svenskämnet är betydligt ”tuffare” och bredare och att arbetsbördan är betydligt större.

Y1 som arbetat de senaste sex åren som gymnasielärare främst på yrkesförberedande program, ger sin bild av svenskämnet genom att använda begreppet processämne i betydelsen att språk är ett sådant ämne som man utvecklar, bland annat genom träning och gott om tid.

Man måste liksom få träna att skriva och läsa för att utvecklas inom ämnet. Och det handlar ju om att läsa och skriva och tala, i olika former. (Y1)

Y1 ser på svenskämnet som ett eget ämne samtidigt som det är ett ämne som kan samverka med alla de andra ämnena. Lite motsägelsefullt blir det då läraren ska förklara synen på ämnet ytterligare, då Y1 säger att svenskämnet är ett eget ämne och samtidigt betonar ämnets uppdelning utifrån de båda kurserna. I jämförelse med lärarens andra ämnen, geografi och religion, beskrivs svenskan som ett mer öppet ämne, vilket läraren tycker är positivt för sin egen del eftersom läraren själv kan bestämma innehållet. Dock märker läraren att detta försvårar för eleverna då kursmålen kan tyckas allt för abstrakta.

Men samtidigt är det också positivt att det är så brett. Men det kan ju också innebära att man gör *väldigt* olika på olika skolor eller olika lärare. (Y1)

Läraren säger att de andra ämnena, geografi och religion, är lättare att undervisa i på ett sätt. I dessa ämnen är inte formen eller hur eleverna skriver det viktiga och detta gör att man som lärare kan vara mer flexibel i redovisningsformerna. Eleverna behöver inte skriva i dessa ämnen på samma sätt som man i svenskan *måste* kunna tala och skriva.

Du kan ju inte nå målen utan att skriva någonting i svenskan. Det kan man göra i de andra ämnena. (Y1)

Y2 är en av de informanter som varit yrkesverksam längst, med erfarenheter framför allt från gymnasieskolan. Läraren började sin karriär på gymnasiets el-telelinje och fordonslinje, på den tid då det var linjer istället för program. Y2 poängterar att svenskämnet är allting som har att göra med tala, läsa och skriva. Utifrån detta, menar läraren att svenskämnet egentligen kan bli och se ut hur som helst.

Det låter ju dumt, men det är så för jag tycker ju att det är läsa, det är skriva, det är tala, det är...ja, egentligen allt som ungdomarna gör. I synnerhet på de här programmen. Det är ju svenska. (Y2)

Läraren anser att svenska ligger till grund för alla de andra ämnena i skolan och att det definitivt är en förutsättning för eleverna att klara alla de andra ämnena. Y2 anser att svenskämnet är så pass viktigt att det är ett ämne man aldrig kan tumma på.

Däremot kan jag mycket väl säga till en elev att strunta i engelskan. 'Det kan du göra sen, det kan du alltid läsa in.' Men det skulle jag aldrig säga om svenskan. Den är liksom A och O. (Y2)

Läraren påpekar att svenskämnet egentligen borde vara lättare att undervisa i än andra ämnen, eftersom det är modersmålet, men säger att det inte alltid är så. Läraren tar också upp att ämnet är väldigt brett och att det ger en stor tolkningsmöjlighet.

Y3 är den av informanterna som är yngst i gruppen och som arbetat kortast tid som lärare. Läraren har endast arbetat på yrkesförberedande program men har praktikerfarenheter från studieförberedande program. När Y3 beskriver sin egen bild av svenskämnet, menar läraren att ämnet bland annat är ett redskap för de andra ämnena som eleverna har i skolan.

Man måste kunna läsa och skriva för att kunna uttrycka sig vad man tycker och tänker och kommunicera med andra människor. Men här i skolan tycker jag att svenskämnet uppgift framför allt är att hjälpa dem fungera i de andra ämnena. (Y3)

Y3 menar att svenskämnet är ett ämne som ska ge allmänbildning och att eleverna ska få ett större perspektiv än de haft tidigare. Läraren ser också ämnet som ett mycket brett ämne.

4.1.2 Lärarnas bild av svenskämnet, analys

Båda lärarna på S-program talar om svenskämnet genom begreppet färdighetsämne där muntlig och skriftlig träning står i centrum. De menar också att ämnet för eleverna ska utgöra en grundläggande bildning och ge en kulturell bakgrund. Lärarna talar om svenskämnet som ett ämne i sig, och nämner inte ämnet i samverkan med några av de övriga ämnena på de aktuella programmen.

När lärarna på Y-program ska beskriva ämnet så talar de om vikten av att kunna tala, skriva, läsa och kommunicera. Detta kan vi koppla till Svedners definition av 'Svenska som färdighetsämne', där färdighetsämne innebär muntlig och skriftlig språkträning. Lärarna talar däremot aldrig om begreppet färdighetsämne såsom lärarna på S-programmen gör, men vi kan se att alla lärarna till viss del talar om samma sak. Vi konstaterar också att när lärarna på Y-programmen talar om ämnet så lägger de tyngdpunkten vid samspelet mellan svenskämnet och karaktärsämnena och hur de ofta försöker integrera yrkesämnena i svenskundervisningen. De menar att svenskämnet är ett ämne i sig men framför allt är det en grund och en förutsättning för eleverna att klara av de andra ämnena på programmen.

Alla de intervjuade lärarna är överens om att svenskämnet är ett brett ämne där arbetsbördan är betydligt större än i de andra undervisningsämnena. Enligt lärarna finns det ett tydligare helhetsperspektiv som ger fler och större aspekter, vilket också bidrar till att ämnet upplevs som stort och tungt av lärarna. Att ämnet, av lärarna, definieras som ett öppet ämne, ses som positivt då läraren själv kan bestämma mycket av innehållet. Dock nämner någon av lärarna på Y-programmen att detta kan vara negativt för eleverna då ämnets mål i vissa fall kan upplevas abstrakta.

Vi ser flera likheter mellan hur lärarna på S-program och hur lärare på Y-program tänker om svenskämnet. Att ämnet är ett färdighetsämne och att det ligger till grund för de andra ämnena är gemensamma drag som går att utläsa. Däremot visar lärarnas svar att det förutom dessa gemensamma drag, finns många olikheter i hur man kan se på ämnet. Olikheterna har inget direkt samband med om man undervisar på S-program eller Y-program. Däremot har lärarna på Y-programmen fler och mer olika aspekter på ämnet, än lärarna på S-programmen.

4.2 Svenskämnet innehåll

Forskare menar att svenskämnet innehåll kan tolkas på olika sätt beroende på olika faktorer. Vad som kan styra lärares val behandlas i avsnitt 2.5.

4.2.1 Lärarnas val och betoning i undervisningen, resultat

S1 berättar att det är kursplanerna, programmets karaktär och elevgrupperna som styr undervisningen. När det gäller programmets karaktär anser läraren att man måste anpassa undervisningen utifrån infärgningen från programmet. Det vill säga att om det är elever från teknikprogrammet eller naturvetenskapsprogrammet, anpassas exempelvis texter och undervisningens utformning utifrån karaktären på programmen. Läraren påtalar att undervisningen till stor del färgas av lärarens egna intressen och menar att detta leder till att man blir en bättre lärare och att det blir en bättre undervisning.

S1 lägger betoningen på färdigheter men säger att man inte får bortse från elevernas erfarenheter och litteraturen.

Det som genomsyrar arbetet är väl att eleverna ska kunna se praktiskt att de har nytta av ämnet. Det är en av mina huvudtankar. (S1)

Läraren säger att elevgrupperna på de studieförberedande programmen är fantastiska elever som är villiga att lära sig något. De är öppna för ämnet och verkar förstå hur de kan använda sig av svenskämnet senare i livet. När S1 jämför med undervisning på andra program säger läraren att:

Jag har lite andra förväntningar för vad de presterar under och mellan lektionerna. (S1)

Läraren försöker få eleverna att vara med och styra undervisningen men tycker att det är svårt, oftast går det inte alls. Läraren hävdar att det är generellt för elever på studieförberedande program.

För det mesta är de inte alls sugna på att bestämma utan säger att de tycker att det är bättre att jag bestämmer ... De är så rädda för att missa något och rädda för att om de väljer så väljer de fel. (S1)

S2 är väldigt tydlig med sin uppdelning gällande vad som styr undervisningen. Först och främst är det den praktiska organisationen som styr. Med detta menas bland annat hur mycket tid som finns till förfogande. För det andra styr elevernas enskilda förutsättningar. För det tredje styr de materiella förhållandena vad gäller tillgång på böcker och annat material och om undervisningen exempelvis är webbaserad. Till sist styr lärarens egna begränsningar och vad läraren tycker och tänker.

Vissa saker tycker jag bättre om och vissa saker tycker jag sämre om. (S2)

S2 betonar att skrivandet är det viktigaste och att man som lärare måste ta sig tid till att ge respons till sina elever och deras texter för att de sen ska kunna utvecklas. Överhuvudtaget anser S2 att det är genom färdighetsträning som man utvecklas.

Läraren menar att undervisningens val och betoning också beror på vilken typ av program man undervisar på.

Om man till exempel har en fordonsklass så är det ganska lönlöst att hålla på för mycket och ingående med litteratur, för att intresset är så svagt, där kan man då lägga träningen istället på att jobba med instruktioner och den typen av övningar där man samordnar med praktiska övningar. (S2)

Läraren gör en jämförelse med sina tidigare erfarenheter på yrkesförberedande program och ser en tydlig skillnad i bland annat motivation och intresse. S2 förklarar att de elever som finns i elevgrupperna idag, på studieförberedande program, i genomsnitt ligger på ett högre betyg och är mycket mer motiverade till att över huvud taget vara i skolan. Erfarenheterna från yrkesförberedande program visar att många av dessa elever egentligen inte ens ville vara i skolan utan anser att skolan för många av dem endast är en förvaringsplats.

Y1 styrs framförallt av två saker. Dessa är kursplanerna med alla mål samt eleverna. När det gäller eleverna framförs här tankar om skillnader i elevernas kunskapsnivå. Undervisningen utformas utifrån om eleverna är ”svaga” eller ”starka”.

För har du elever som är starka så kan du ju börja på en annan nivå än om du har elever som är svaga, för då kanske du får börja på en nivå som egentligen ligger under den kursen du ska genomföra. (Y1)

Läraren väljer ofta undervisning utifrån vad som händer och inträffar.

Finns det någon teater som kommer till ... [staden] eller någon utställning, kan man ju alltid passa in detta i undervisningen.

Läraren lägger betoningen i undervisningen olika beroende på om det är Svenska A eller Svenska B. I A-kursen läggs vikten vid att kunna kommunicera i tal och skrift medan betoningen i B-kursen läggs vid läsning och analyserande.

Y2 nämner först kursplanerna med dess mål som styrande. Läraren tar också upp schemalaggnings, storlek på gruppen samt elevgruppens nivå som bidragande faktorer. Vidare betonar läraren läsningen som det viktigaste i sin svenskundervisning och fortsätter

Vi har ju rätt svaga elever också, det kan man ju tala om. Så det är ju inte det här att det är redan de som kommer med liksom, stort bagage med världslitteratur och så. Utan det är många som säger att 'Nej, jag har aldrig läst någon bok på alla nio åren' och då måste man ju tackla det. (Y2)

Läraren som arbetar på yrkesprogram är angelägen om att knyta ihop svenskundervisningen till det som eleverna just vid tillfället håller på med i de andra ämnena. Y2 menar att det är viktigt att eleverna får göra saker i svenskämnet som känns angeläget för dem.

Undervisningen påverkas av det faktum att Y2 arbetar med elever från program både med låga och höga intagningspoäng.

Utan jag tror att hur medveten man än är så ändå på något undermedvetet konstigt sätt så tror jag att man kräver mer av de som man vet att de har kommit in på högre betyg, och de är duktiga så att säga från början. (Y2)

Y3 sätter kursplanerna och dess mål främst. Dock ges också tillfälle för eleverna att påverka undervisningen inom kursens ramar.

Så jag skulle vilja säga att det som styr är först och främst kursplanen, men *när* vi gör de olika sakerna låter jag eleverna vara med och styra. (Y3)

Läraren talar om att det viktigaste i svenskämnet är att eleverna utvecklar ett språk som de kan kommunicera med. Fokus i ämnet lägger läraren alltså på kommunikation.

Y3 anser att det är positivt att använda sig av yrkesämnena i sin svenskundervisning. Det gör att eleverna lättare kan se nyttan och användningen av ämnet.

4.2.2 Lärarnas val och betoning i undervisningen, analys

Flertalet lärare i undersökningen är överens om att det som främst styr undervisningen är svenskämnets kursplaner med dess mål och betygskriterier. Dock är det ingen av lärarna som närmare kommenterar något kring betygskriterierna och därför har vi valt att inte ta upp eller analysera just dessa. Lärarna påpekar att kursplanerna är de enda styrdokument de har att rätta sig efter och därför måste de ligga till grund för undervisningen. Denna diskussion återkommer vi till i avsnitt 4.3.2.

Alla lärare svarar att näst efter kursplanerna är det elevgruppens förutsättning som styr valet av innehåll i svenskämnet. Det blir dock väldigt tydligt i resultatet att det är stor skillnad på elevgrupperna och deras förutsättningar på S-program och Y-program. Lärarna på S-program talar om motiverade och studieintresserade elever med möjlighet till höga betyg. Lärarna på Y-program talar återkommande om svaga elever och betonar vikten av att motivera eleverna genom att knyta ihop svenskundervisningen med yrkesämnena.

Båda lärarna på S-programmen betonar att det också är deras eget intresse som styr undervisningens val. De menar att om lärarens egna intressen delvis får styra, blir undervisningen bättre. De påtalar detta tydligare än vad lärarna på Y-program gör. Här ställer vi oss frågan om detta beror på elevunderlaget, att eleverna på S-program oftare accepterar ämnets innehåll utan att ifrågasätta. Däremot behöver den övervägande delen av eleverna på Y-program ständigt motiveras och få veta nyttan med undervisningen.

Trots att vi tidigare sett att lärarna delvis har samma bild av ämnet, konstaterar vi att de betonar olika moment i undervisningen. Dessa moment kan vi inte direkt knyta till att de skulle vara typiska för S-program eller Y-program, i annat avseende än att betoningen hos båda lärarna på S-program ligger på färdighetsträning.

4.3 Svenskämnets kursplaner

Kursplanerna och kommentarer till dessa har redovisats under avsnitt 2.3 *Kursplanerna*.

4.3.1 Lärarnas kommentarer till kursplanerna, resultat

S1 påpekar att kursplanerna är de enda styrdokumentet de har som lärare och att undervisningen därför måste kopplas till dem. Läraren menar att kursplanerna förenklar arbetet och att de är till stor nytta.

Den hade ju kunnat vara ännu tydligare ännu mer specifik, naturligtvis. Men jag tycker att jag förstår vad som menas och jag tror att jag gör en bra tolkning av den. (S1)

Läraren säger vidare att det hade underlättat om vissa moment hade förklarats tydligare, men eftersom kursplanerna är samma för alla program så fungerar det inte. Skulle kursplanerna göras tydligare hade man fått dela upp dem och göra en kursplan för varje program, eller åtminstone för studieförberedande respektive yrkesförberedande program.

S2 anser att kursplanerna är ”flummiga” och ”korkat” formulerade men trots detta försöker läraren anpassa sig efter dem, bland annat med avseende på betygskriterierna, vilket ej vidare diskuteras. Läraren menar att det är negativt att kursplanerna är desamma oavsett program. Det är samma mål och betygskriterier för alla elever, men enligt läraren blir kurserna väldigt olika beroende på vilket program undervisningen sker.

Läraren menar att kursplanerna är otydligt skrivna, vilket gör att man som lärare kan tolka dem hur man vill. S2 tycker att det är felaktigt att de betyg eleverna får i slutändan väger lika tungt.

Så att jag hoppas att de försvinner så att man kan inrikta sig på vad som är praktiskt för olika program. (S2)

S2 anser att kursplanerna borde vara tydligare genom mer stoffstyrning och anser att det måste stå vad eleverna ska kunna, om man är ute efter likvärdighet i svenskämnet. I annat fall borde det inte heta att det är samma kurs, eller ens samma ämne. Läraren talar om de tidigare erfarenheter han har från undervisning på yrkesförberedande program. Man hade då en

annorlunda svensk kurs, med olika svenskkurser för olika program, vilket han idag förespråkar.

Y1 tycker att kursplanerna både förenklar och försvårar. De förenklar på det sätt att både läraren och eleverna vet vilka mål som ska uppnås. Eftersom vissa delar måste hinnas med på för kort tid, anser läraren att kursplanerna kan försvåra.

Läraren delar in ämnet i två delar efter de båda kurserna. Enligt läraren är A-kursen den allmänna kursen som lättare går att anpassa, exempelvis till aktuella händelser, och det går att vara mer flexibel i undervisningen. Kursen går också lättare att anpassa för samarbete med de olika yrkesämnena, vilket enligt läraren inte låter sig göras på samma sätt som med B-kursen. Eftersom B-kursen då inte blir lika inriktad mot yrkesämnena, blir eleverna inte lika intresserade av denna kurs. B-kursen blir också en svårare kurs eftersom lärarens elever på omvårdnadsprogrammet med lägre intagningspoäng, och enligt läraren fler som har svårigheter, kanske inte har de förkunskaper som egentligen krävs. Läraren menar också att B-kursen styrs mer av de egna intressena.

Y2 ser skillnader från hur gymnasiet tidigare var uppbyggt, då det var linjer och en helt annan kursplan på gymnasiet. När de nya kursplanerna kom år 2000 tycker läraren att allt plötsligt blev inrutat och att det var mycket man skulle börja tänka på. Nu efter några år anser **Y2** att de underlättar eftersom man vet ramarna men ändå inte är helt styrd. Tolkningsmöjligheten är viktig anser läraren.

Läraren menar att svenskämnet är uppdelat efter de två kurserna, där A-kursen står för färdigheter och B-kursen för den litterära bildningen.

Men på A-kursen så känner jag att om du läser målen där och kriterierna så kan du nästan göra vad som helst, så länge det rör sig inom det vi har pratat om (**Y2**)

Y2 talar om vilken skillnad det kan vara att undervisa elever på yrkesförberedande program jämfört med elever på studieförberedande program. Läraren berättar om elever som inte har med sig grunderna i ämnet från grundskolan och menar att det är lönlöst att "tjata" på eleverna om det nu.

Alltså inte på dessa programmen, kan jag väl säga. Hade man varit på något humanistiskt eller naturvetenskapligt program, där man vet att många ska läsa vidare, så hade man kanske lagt mer vikt vid det ... Det blir inte samma kurs i Svenska A som du ger på nv till exempel, som du ger på omvårdnad. Jag är helt säker på det. (**Y2**)

Y3 tycker att kursplanerna är bra och förenklar för läraren eftersom poängen blir att alla elever i landet läser samma kurs. Utan kursplanerna skulle svenskämnet kunna se väldigt olika ut då alla lärare har olika intressen.

Så jag tycker nog att kursplanen är bra på det sättet att den är tänkt som en riktlinje för oss alla som har svenska och den gör ju att det begränsar det också lite, annars skulle det kanske lätt skena iväg åt något speciellt håll. (Y3)

Samtidigt som Y3 menar att kursplanerna är tolkningsbara är de ändå kärnfulla.

4.3.2 Lärarnas kommentarer till kursplanerna, analys

Lärarna på Y-programmen talar om svenskämnet som två ämnen utifrån de två olika kursplanerna. A-kursen är den som passar yrkes eleverna bäst och som bäst går att anpassa till denna elevgrupp med, enligt lärarnas utsago, en del svaga elever. B-kursen går inte att anpassa på samma sätt då den, av lärarna på Y-programmen, anses vara en svårare kurs, som kräver bättre förkunskaper, vilket inte alla elever på dessa program har.

Även om lärarna på Y-programmen ser svårigheter med att anpassa hela ämnet till sina elever så nämner ingen av dem att det borde finnas olika kursplaner för olika program. Detta är dock något som lärarna på S-program är väldigt överens om. De poängterar orättvisan i att alla elever oavsett programriktning, har samma mål och betygskriterier, eftersom de anser att det inte är samma kurs på de olika programmen.

Möjligheterna till egen tolkning av de olika kursplanerna, talar alla lärarna om. Lärarna på S-program ser inte detta som enbart positivt, utan skulle vilja ha mer specifika och stoffstyrda kursplaner. Detta nämner inte lärarna på Y-programmen, utan ser tolkningsmöjligheten av kursplanerna till stor del som positiv, då de kan anpassa undervisningen lättare till sin elevgrupp.

I diskussionen om kursplanerna nämner de flesta lärarna att dessa förenklar arbetet i svenskämnet, men anger även aspekter när den försvårar. De som tydligast betonar att kursplanerna kan försvåra, är lärarna på Y-program. Bland annat nämner de att det kan vara svårt att hinna med allt i kursen på utsatt tid. Att det framför allt är lärarna på Y-program som anser detta, menar vi kan bero på att många av eleverna på dessa program har andra förutsättningar för att klara av ämnet, än vad eleverna på S-program har.

5 Diskussion

5.1 Metoddiskussion

Avsikten med intervjuerna i undersökningen var att på djupet studera några lärares åsikter om svenskämnet på gymnasiet. För att informanterna skulle kunna förbereda sig inför

intervjuerna skickade vi ut intervjufrågorna i förväg. Trots detta hade inte alla lärare tagit sig tid att läsa igenom frågorna och var därför vid tillfället relativt oförberedda. Efter att ha analyserat intervjumaterialet blir det tydligt att dessa lärares svar inte var lika strukturerade och genomtänkta som de lärare som förberett sig. Detta ledde till att de eventuella följdfrågorna inte blev som vi tänkt. Eftersom det var svårt att ställa rätt följdfrågor blev intervjuerna inte lika djupa som vi önskat. En annan orsak till att intervjuerna inte blev så djupgående som planerat finner vi i vår egen okunskap vid intervjutillfället. Nu i slutskedet av arbetet då vi fördjupat våra kunskaper inser vi att intervjusituationen skulle ha sett annorlunda ut om vi fått göra om undersökningen. Ett exempel avser lärarnas användning av en del begrepp, som vi med den kunskap vi har nu, skulle ha bett dem förtydliga definitionerna ytterligare. Vi menar att detta till viss del påverkat resultatet genom att vi inte fick så mycket material att arbeta med som vi från början trott, som en följd av att vi ställde för få följdfrågor. Trots detta anser vi att vi kan se tydliga tendenser och dra slutsatser utifrån dessa.

5.2 Svenskämnet

Litteraturen visar att det finns olika sätt att tolka svenskämnet på. I litteraturgenomgången behandlas olika forskares tolkning av och syn på svenskämnet. Bland annat nämns begrepp som 'Svenska som färdighetsämne', 'Svenska som litteraturhistoriskt bildningsämne' och 'Svenska som erfarenhetspedagogiskt ämne' (Svedner, 1999:16).

De lärare som deltagit i vår undersökning visar tydligt att det finns flera olika svenskämnen och att det finns olika orsaker till detta. Vår undersökning visar, precis som Malmgren, L-G. och Svedner poängterar, att forskarnas indelningar av ämnet endast är konstruktioner som inte finns hos lärarna i verkligheten. Informanterna som deltog i undersökningen var inte ens bekanta med begreppen. När begreppen diskuterades mer ingående med lärarna, sa de sig känna igen huvudtankarna i varje begrepp, men kunde inte placera sig i något exakt fack, utan konstruerade egna indelningar av ämnet. De egna indelningarna innehåller delar från alla tre begrepp som Svedner använder och stämmer då väl överens med de ämnesprofiler som han nämner att lärarna kan konstruera. Som vi tidigare betonade i kapitel 2.4, går alla forskares indelningar in i varandra, vilket gör det svårt för att placera in en lärares ämnessyn under ett speciellt begrepp eller en exakt formulering. Spelar då dessa begrepp någon roll för yrkesrollen? Är det av vikt att känna till dessa begrepp? Vi hävdar att kännedom om själva begreppen inte spelar någon roll i ett större sammanhang. Vi menar alltså att det inte är viktigt att det heter exakt 'färdighetsämne', utan däremot är det av

vikt att känna till innehållet i begreppen, eftersom just dessa definierar de innehållsliga delarna av svenskämnet.

I litteraturgenomgången redovisas intervjuer med svensklärare på gymnasiet som gjorts av olika forskare. I dessa framskyntar en stor bredd i synen på svenskämnet. Exempelvis talar lärarna om att ämnet ska vara allt från allmänbildande och att eleverna genom ämnet ska bli självständiga och kunna ta eget ansvar till att eleverna ska kunna uttrycka sig i tal och skrift. Bredden i lärarnas uppfattning av ämnet är något vi tydligt kan se i vår undersökning, då också våra informanter uppvisar stora skillnader i sina bilder av svenskämnet. Någon talar om att svenskämnet ska vara allmänbildande, ge eleverna en kulturell grund och att man genom svenskämnet ska få uppleva skönhet. Medan någon annan talar om ämnet som ett kommunikationsämne där tal och skrift är av stor vikt. När vi sätter in lärarnas olika syn på ämnet, i ett större sammanhang, ser vi att detta måste leda till att eleverna slutar gymnasiet med väldigt olika kunskaper i ämnet svenska, som ett resultat av att varje lärare har betonat olika saker. Vi vill poängtera att detta förmodligen leder till att eleverna som går vidare till högre studier har väldigt olika förkunskaper och förutsättningar för att klara av dessa.

Lärarna på yrkesförberedande program nämner vid ett flertal tillfällen hur de anpassar undervisningen dels efter elevernas förutsättningar och dels efter programmets karaktär. Lärarna på studieförberedande program anser att svenskämnen på de olika programmen är helt olika ämnen och framhåller orättvisan i att elevernas betyg utgår ifrån samma kriterier. Utifrån detta ställer vi oss frågan om indelningen av sextiotalets svenskämne som ett 'lägre ämne' och ett 'högre ämne' (Malmgren, 1999:94), fortfarande kan göras gällande med avseendet på den syn lärare har på sitt ämne idag? Malmgren (1999) menar att det 'högre ämnet' innehöll djupare och mer krävande litteraturstudier och nivå på språket. Det var också mer ämnescentrerat. Det 'lägre ämnet' var mer elevcentrerat och koncentrerat på basfärdigheter. Är det så att lärarna på studieförberedande program anser att det ämne de undervisar i representerar det 'högre svenskämnet' och att lärarna på yrkesförberedande program undervisar i ett 'lägre svenskämne'?

Lärarna på yrkesförberedande program nämner alla hur de delar in ämnet i två delar utifrån de två kursplanerna. A-kursen är den kurs som lättast går att anpassa till eleverna på yrkesförberedande program. De nämner vidare att det finns en svårighet med B-kursen på dessa program. Denna diskussion för även Bergman (2005), då hon tolkar sina lärarintervjuer och menar att de flesta lärarna anser att Svenska A-kursen kan ses som det 'lägre svenskämnet', då denna kurs öppnar upp möjligheten för läraren att lättare anpassa undervisningen till elevgruppen. I Bergmans tolkning av lärarsvaren får Svenska B-kursen

benämningen det 'högre svenskämnet' som är mer styrt och mer inriktat mot litteraturhistoria. Vi ser ett samband mellan Bergmans lärarintervjuer och våra lärarintervjuer i hur lärarna upplever de olika kurserna. I vår undersökning är det enbart lärarna på yrkesförberedande program som gör denna indelning. Bland lärarna på de studieförberedande programmen förs inte denna diskussion, eftersom de inte upplever det som ett problem. Vi menar därför att lärarna på yrkesförberedande program gör indelningen som ett resultat av sitt specifika elevunderlag. Troligtvis är det så att eleverna på studieförberedande program har tillräckliga förkunskaper för B-kursen, medan vissa elever på yrkesförberedande program inte har det.

5.3 Val av innehåll

När lärarna i undersökningen tillfrågades om vad som styr valet av undervisningsinnehåll, svarade alla enstämmigt att kursplanerna med dess mål och betygskriterier är det som främst styr. Detta faktum blir av intresse då man ställer svaren vi fått i relation till undersökningen som gjorts av Ask (2005). Vid en jämförelse ser vi tydligt att svaren i vår undersökning avviker från svaren i Asks undersökning. Hennes lärare uppvisar stora skillnader i åsikterna om kursplanernas styrning. Samtliga lärare anger att de har kännedom om innehållet i kursplanerna men majoriteten säger att de medvetet väljer bort att använda sig av dessa. Den allmänna synen på kursplanerna är hos lärarna övervägande negativ (s.49ff). Eftersom kursplanerna är ett av de tyngsta styrdokument som en lärare har att rätta sig efter är det av intresse att undersöka hur man som lärare förhåller sig till dessa. När våra informanter svarade så enstämmigt fick vi en bekräftelse på att kursplanerna har den betydelse för lärarna som de är tänkta att ha. Att då lärarna i Asks undersökning visar på så skilda åsikter, gör oss en aning konfunderade. Om hennes undersökning visar på att så många lärare i förhållande till antal medverkande informanter har en negativ inställning till att integrera kursplanerna i undervisningen, ställer vi oss frågan hur lärarkåren i allmänhet egentligen förhåller sig till kursplanerna. Vi måste ställa oss frågan om lärarnas skilda åsikter får några konsekvenser för eleverna och i så fall vilka? Spelar det någon roll om lärarna bryr sig om och utgår från kursplanerna i svenska, eller inte? Vi menar att om alla lärare hade utformat sin undervisning utifrån kursplanerna, så hade detta varit av betydelse. Dock har vi sett att så inte är fallet och vi frågar oss därför om kursplanerna har någon effekt över huvud taget? Detta är något som inte låter sig besvaras i denna uppsats.

Näst efter kursplanerna är det elevgruppens förutsättningar som i vår undersökning styr lärarnas val av innehåll i undervisningen. Detta är något som alla lärarna i undersökningen är

ense om. Det visar sig finnas en skillnad mellan lärarna på studieförberedande och yrkesförberedande program. Lärarna på studieförberedande program talar om vikten av att svenskundervisningen ska ge eleverna en grundläggande utbildning inför livet utanför skolan och för vidare studier. Lärarna på yrkesförberedande program, däremot, talar inte om detta, utan poängterar istället hur viktigt det är att knyta svenskundervisningen till den situation eleverna befinner sig i idag och till den yrkesutbildning de går. Detta kan bero på att lärarna på yrkesförberedande program har en helt annan elevgrupp att arbeta med, där de flesta av eleverna förmodligen inte kommer att fortsätta till högre studier. Slutsatsen vi drar utifrån detta resonemang är att betoningen i undervisningen till stor del beror på elevgruppens karaktär och förutsättningar.

När lärarna talar vidare om vad som styr svenskundervisningen påtalar lärarna på studieförberedande program att deras eget intresse till stor del styr innehållet i undervisningen. Detta är inget som lärarna på yrkesförberedande program talar om. Eftersom elevgrupperna på studieförberedande program är mer motiverade och intresserade av ämnet svenska, låter de läraren styra på ett annat sätt än vad som låter sig göras på yrkesförberedande program. Elevgrupperna här är enligt lärarna svagare och i större behov av att motiveras och därför kanske inte lärarnas intresse kan styra i samma utsträckning som på studieförberedande program.

5.4 Kursplanerna

På skolverkets hemsida står det att läsa: "Kursplanerna är utformade så att de lämnar stort utrymme för en lokal och professionell tolkning" (Kursplaner och betygskriterier). När vi studerar kursplanernas utformning närmare, ser vi att de inte ger några direkt styrande direktiv. Ramarna är vida och ger ingen specifik stoffstyrning. Vi menar att detta faktum både kan förenkla och försvåra för svenskläraren, vilket också bekräftas av resultaten i vår undersökning. Alla lärare tar upp bredden i kursplanerna och de stora tolkningsmöjligheterna.

Som tidigare nämnts är kursplanerna i svenska desamma på alla program, dock påpekas det i kursplanerna att svenskundervisningen ska riktas mot elevens valda studieinriktning. På skolverkets hemsida, där man kan läsa om kursplanerna, står det också att svenskämnets ambition är att skapa en helhet i elevernas utbildning genom att samverka med andra ämnen (Kommenterar till svenskämnets kurser). Resultatet i vår undersökning visar tydligt hur lärarna både på studieförberedande och yrkesförberedande program återkopplar till detta. Lärarna på yrkesförberedande program hänvisar återkommande till hur de kopplar samman

svenskämnet med elevernas yrkesämnen, medan lärarna på studieförberedande program nämner hur undervisningen bör färgas av programmets karaktär.

Resultatet i vår undersökning visar tydligt att lärarna på studieförberedande program anser att det borde finnas olika kursplaner för olika program. Åtminstone bör det enligt lärarna finnas olika kursplaner på studieförberedande program respektive yrkesförberedande program. Denna diskussion har pågått mellan olika forskare under en längre tid och vi kan se, utifrån vad lärarna berättar, att det finns ett behov av olika kurser för olika program, då det de facto är olika svenskämnen man talar om. Vi förstår tanken med att ha samma kursplaner på olika program eftersom detta leder till att alla elever, oavsett program och studieort, förutsätts ha samma grund inför vidare studier. Verkligheten ser dock annorlunda ut bland annat som ett resultat av att lärarna ser på och tolkar ämnet olika beroende på den elevgrupp de undervisar. Vi är därför eniga med lärarna och vissa forskare om att det finns ett behov av olika kursplaner och att det skulle förenkla arbetet och undervisningen för lärarna. Dessutom framhåller vi att man då lättare skulle kunna ta tillvara elevernas programval och intressen.

Lärarna i vår undersökning som arbetar på studieförberedande program nämner båda att de vill ha tydligare kursplaner med mer stoffstyrning. Detta är inget som lärarna på yrkesförberedande program nämner i intervjuerna. Vad är orsaken till att lärarna på studieförberedande program uttalar detta önskemål? På yrkesförberedande program är det en tydligare inriktning mot programmets karaktär. Eftersom denna specifika inriktning inte existerar på studieförberedande program, menar vi att detta eventuellt kan bidra till att svenskämnet då blir större och svårare att hantera. Ligger detta till grund för uttalandet från lärarna på studieförberedande program?

5.5 Sammanfattande slutdiskussion

Vår avsikt med uppsatsen var att genom samtal med några gymnasielärare som undervisar i ämnet svenska, få en bild av hur svenskämnet kan uppfattas. Syftet var att i en komparativ studie undersöka vilken bild svensklärare på gymnasiet har av svenskämnet, samt vad som styr innehållet i deras undervisning. Jämförelsen skulle ske mellan svensklärare på studieförberedande program och svensklärare på yrkesförberedande program. Ett syfte var också att se om eventuella skillnader inom ämnet har något samband med om undervisningen sker på studieförberedande eller på yrkesförberedande program. Utifrån syftet stod följande frågor i fokus: Hur definierar lärarna sitt ämne? Vad styr lärarnas val av innehåll?

Metoden vi valde var kvalitativa halvstrukturerade intervjuer. Fem gymnasielärare, två på studieförberedande och tre på yrkesförberedande program deltog i vår undersökning.

Litteratur, relevant för vårt ämnesval, visar på hur forskare presenterar olika möjligheter till tolkning av svenskämnet. Forskning har även gjorts kring vad som styr lärarens val av innehåll i svenskundervisningen och den visar att olika faktorer styr för olika lärare. Resultatet i vår undersökning visar att lärarnas bild av ämnet varierar och att detta har ett tydligt samband med om undervisningen sker på studieförberedande program eller på yrkesförberedande program. Vad som styr lärares val av innehåll är informanternas däremot enstämmigt överens om oavsett vilket program de undervisar på. Kursplanerna och elevernas förutsättningar är det som till övervägande del ligger till grund för lärarnas val av innehåll. När det gäller elevernas förutsättningar syns en stor skillnad i lärarnas sätt att utforma undervisningen. På studieförberedande program ser vi hur undervisningen anpassas för elevernas fortsatta studier, medan lärarna på yrkesförberedande program anpassar undervisningen mer med utgångspunkt från elevgruppens förutsättningar och valda yrkesinriktning.

Slutsatser vi drar av vår undersökning är att lärare har väldigt olika bild av svenskämnet och att detta till stor del beror på vilket program man undervisar på. En annan slutsats är att lärarna i vår undersökning, oavsett vilket program de undervisar på, alla styrs av kursplanerna och elevgruppernas karaktär, då de gör sina val i undervisningen. Vi ser en skillnad i undervisningens utformning beroende på om lärarna undervisar på studieförberedande program eller på yrkesförberedande program.

Alla människor är olika och tolkar saker och ting på olika sätt. Svedner (1999) tecknar en bild över lärares undervisningssituation och förutsättningar. Han visar att varje lärare och elev har en individuell bakgrund och olika förutsättningar och utifrån detta tolkas saker och ting olika.

Eftersom kursplanerna visat sig vara så vida och därmed tolkningsbara och eftersom undervisningen ska anpassas efter elevgruppen, blir bilden av svenskämnet och det som styr innehållet i undervisningen komplext. Undersökningens resultat pekar enligt vår uppfattning på att det inte existerar *ett* svenskämne, utan flera, vilket vi också kan koppla ihop med uppsatsen inledande citat:

Ordet är alltså ett – svenska – men det elever och lärare gör när ämnet står på schemat kan vara vitt skilda saker: olika vid skilda tider, olika i skilda skolformer, olika för pojkar och flickor, ibland också olika i samma skola eller för skilda grupper av lärare. (Thavenius, 1999:16)

I vår diskussion har många nya frågor väckts. Alla låter sig inte besvaras. En av de frågor som vi tidigare ställt, gäller lärarnas förhållningssätt till kursplanerna och tolkningar av dessa. Vi vill lämna frågan om hur elevernas kunskaper påverkas av detta, öppen, beroende på vår okunskap kring detta i dagsläget. Men vi ser det som ett av flera intressanta forskningsområden för framtiden.

Källförteckning

Ask, Sofia (2003), "Svenskämnet- ett sorteringsinstrument?" I: Einarsson, Jan och Malmgren, Gun (utg.), *Första nationella konferensen i svenska med didaktisk inriktning* i Växjö 2003 Malmö: Nationella nätverket för svenska med didaktisk inriktning

Ask, Sofia (2005), *Tillgång till framgång* Växjö universitet

Ask, Sofia (2006), "Delvis eller helt?" I: Linnér, Bengt och Lundin-Åkesson, Katarina (utg.), *Tredje nationella konferensen i svenska med didaktisk inriktning* i Växjö 2005 Malmö: Nationella nätverket för svenska med didaktisk inriktning

Bergman, Lotta (2005), "Svenskämnet och de kulturella förändringarna" I: Ask, Sofia (red.) Svenskläraryrskrift 2005 *Perspektiv på didaktik* Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur

Jensen, Mogens Kjaer (1995), *Kvalitativa metoder för samhälls- och beteendevetare* Lund: Studentlitteratur

Kvale, Steinar (1997), *Den kvalitativa forskningsintervjun* Lund: Studentlitteratur

Lundström, Stefan (2005), "Att välja eller inte välja-det är frågan" I: Ask, Sofia (red.) Svenskläraryrskrift 2005 *Perspektiv på didaktik* Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur

Malmgren, Gun (1992), *Gymnasiekulturer* Lunds universitet

Malmgren, Gun (1992), *Svensklärare i gymnasieskolan* Lunds universitet

Malmgren, Gun (1999), "Svenskämnets identitetskriser- moderniseringar och motstånd" I: Thavenius, Jan (red.) *Svenskämnets historia* Lund: Studentlitteratur.

Malmgren, Lars-Göran (1988), *Svenskundervisningen i grundskolan* Lund: Studentlitteratur

Moberg, Ingemar (1993), "Behöver svenskämnet förändras?" I: *Svenska i skolan* nr 2

Patel, Runa och Davidson, Bo (2003), *Forskningsmetodikens grunder* Lund: Studentlitteratur

Svedner, Per Olov (2006), "Enhet eller uppdelning-evigt dilemma" I: *Svenskläraren* nr 3

Svedner, Per Olov (1999), *Svenskämnet och svenskundervisningen- närbilder och helhetsperspektiv* Uppsala: Kunskapsföretaget

Stukát, Staffan (2005), *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* Lund: Studentlitteratur

Teleman, Ulf (1997), *Lära svenska* Uppsala: Almqvist & Wiksell

Thavenius, Jan (1999), "Traditioner och förändringar" I: Thavenius, Jan (red.) *Svenskämnets historia* Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet (1994), *Läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf94*
Läraryrket

Vetenskapsrådet (2002), *Forskningsetiska principer* Stockholm: Vetenskapsrådet

Internetkällor

Hantverksprogrammet:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=15&skolform=21&id=9&extraId=0> Hämtad 061219

Hotell- och restaurangprogrammet:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=15&skolform=21&id=8&extraId=0> Hämtad 061212

http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?h_search_mode=simple&h_advanced_search=false&_word=fackskola&btn_search=S%F6k+i+NE (Sökord "fackskolan")
Hämtad 061212

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O366779&i_word=transkribering (Sökord "transkribering") Hämtad 061212

Internationella programmet:

<http://www.hts.se/> Hämtad 061212

Kommentarer till svenskämnets kursplaner:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=8&skolform=21&id=SV&extraId=> Hämtad 061212

Kursplaner och betygskriterier:

<http://www.skolverket.se/sb/d/155/a/2048;jsessionid=030160E18C2DDF4966C54A007DB1813A> Hämtad 070122

Kursplan för Svenska A:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=5&skolform=21&id=3205&extraId=> Hämtad 061212

Kursplan för Svenska B:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=5&skolform=21&id=3206&extraId=> Hämtad 061212

Naturvetenskapsprogrammet:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=15&skolform=21&id=14&extraId=0> Hämtad 061212

Omvårdnadsprogrammet:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=15&skolform=21&id=15&extraId=0> Hämtad 061212

Teknikprogrammet:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=15&skolform=21&id=1873&extraId=0> Hämtad 061212

Bilaga 1 Diskussionsunderlag inför intervjuer

Informantens bakgrund

Namn:

Ämne läraren undervisar i just nu:

Lärare på: yrkesförberedande ("praktiskt") / studieförberedande ("teoretiskt") program

Yrkesverksamma år:

Yrkeserfarenhet (Om man arbetat på andra programinriktningar än den idag aktuella):

Ämnessyn

1. Beskriv din egen bild av svenskämnet? (Hur definierar du ditt ämne?)

- *Forskare menar att det finns olika svenskämnen beroende på hur man tolkar ämnet. Olika forskare ger olika definitioner av ämnet: "svenska som färdighetsämne" (undervisningen bygger på formell färdighetsträning, språkliga delfärdigheter, tekniker som stavning, kommatering), "svenska som litteraturhistoriskt bildningsämne" (ämne med bestämt innehåll, kulturarvet, litterärt arv, kanon. Ge en gemensam kulturell referensram.) och "svenska som erfarenhetspedagogiskt ämne"* (Undervisningen utgår från elevgruppens förutsättningar och erfarenheter).
- Känner du till dessa? Vad säger definitionerna dig?

2. Egen filosofi/Egna värderingar/attityder kring svenskämnet?

Vad tycker du är viktigt/ Vad betonar du i din undervisning?

Vad styr din undervisning? Varför?

Hur väljer du din undervisning? Vad baserar du dina val på vad gäller undervisningen?

- (- Vilket förhållande har du till kursplanerna i svenska?)
- (- Upplever du att kursplanerna förenklar eller försvårar? På vilket sätt? Utveckla!)
- (- Är de allt för breda och tolkningsbara? Positivt eller negativt?)

3. Hur ser du på att undervisa i svenskämnet jämfört med dina andra/ditt andra undervisningsämne? Finns det någon skillnad i din bild av ämnena och i vad som styr din undervisning?

- Tänker du olika om ämnena?
- Är det svårare eller lättare beroende på ämnets omfattning? Gör svenskämnets omfattning det lättare el. svårare att undervisa i, än ditt andra/dina andra ämnen?
- Kursplanerna i de olika ämnena: skillnader i "bredd"? Positivt eller negativt?

4. Din elevgrupp på "ditt/dina" program: Hur ser du på att undervisa just dessa elever/denna elevgrupp?

- (- Hur är det att undervisa i svenska på Omvårdnadsprogrammet/ "Frisörprogrammet"?)
- (- Hur är det att undervisa i svenska på Naturvetenskapliga programmet/ Tekniska programmet?)
- Varför är det så?
- Har du något annat program att göra din jämförelse med?

Bilaga 2 Intervjumall

- Förklara: vi är två stycken som skriver examensarbete tillsammans. Detta ska vara färdigt och lämnas in i början av januari. Förhoppningsvis går vi upp med uppsatsen och blir godkända i slutet av januari. Vi läser svenska som ett av ämnen i vår ämneskombination. Ska bli lärare på senare delen och gymnasiet.
Vi har funderat mycket kring svensklärares syn på ämnet och innehållet i undervisningen.
 - Klargöra syftet: Vårt syfte med uppsatsen är att i en komparativ studie undersöka vilken bild svensklärare på gymnasiet har av svenskämnet, samt vad som styr deras undervisning. Jämförelsen sker mellan svensklärare på ”studieförberedande program” med svensklärare på ”yrkesförberedande program”.
Frågor som vi ställer oss är: Vad har svensklärare på gymnasiet för bild av ämnet? Vad anser de vara viktigast i sitt ämne? Hur väljer de sin undervisning? Vad baserar de dessa val på?
 - Kort informera läraren om vad denna kommer bli utfrågad om. Fråga om informanten läst frågorna vi skickat och om någon osäkerhet kring någon fråga uppstod.
 - Etiska förhållningssätt:
Vem som kommer använda resultatet,
Hur informationen kommer bli behandlad
Konfidentiell behandling av materialet (vi vet namnet, men ingen annan. I arbetet benämning A eller B)
Hur resultatet kommer publiceras
Viktigt att svara ärligt på frågorna!
 - Informera om att vi spelar in intervjun
Besvärade av diktafonen?
Förklara behovet av diktafonen
 - Möjlighet för informanten att ställa frågor (innan inspelning)
- Kolla bandspelaren. Sätt igång den! Rullar bandet?
INTERVJUA!
- Efter avstängning:
Avrunda på ett mjukt sätt
Frågor?
Tacka informanten
 - Förhoppningsvis ska arbetet vara färdigt i slutet av januari. Möjlighet finns att få läsa efter tryckning.